

dæmme op for det udenlandske, foreslår Medieudvalget etableringen af et »Mediernes kontaktudvalg«, en slags posthus for udveksling af informationer om den internationale medieudvikling mellem mediebranchen og de politiske beslutningstagere. Et initiativ, der sigter på at skabe en bedre manøvreedygtighed for danske medievirksomheder og for udformningen af dansk mediepolitik i en europæisk kontekst.

De problemstillinger, vi tager op her i dette nummer af Mediekultur reflekterer hver på sin måde, at Europa er blevet ændret, større og mere nærværende. Og en række af disse aktuelle problemer er også af mere generel og teoretisk interesse for medieforskningen. I Richard Collins indledende essay tages spørgsmålet om en europæiske kulturel identitet op til kritisk debat. Richard Collins undersøger rationalet for EU's engagement i mediepolitikken og peger på det uholdbare i at anvende en nationalistisk forestilling om sammenhæng mellem kultur og politik på europæisk niveau. I stedet peger han på det mere frugtbare i de funktionalistiske teorier, der prægede EF's første tiår, og som ikke gav megen plads til forestillinger om en fælles europæisk kulturel identitet.

Den italienske udvikling har i mange år fungeret som et kulturelt og politisk laboratorieforsøg, hvor konsekvenserne af kommercielt tv har kunnet iagttages i rendyrket form. Fra de øvrige europæiske lande er de glitrende italienske shows blevet betragtet med fascination og skræk som kvintessensen af kommercielt tv. Og mediemogulen Berlusconi's erobring af den politiske magt er blevet set som et udtryk for det mediemanipulerede demokratis gennembrud. I Leonardo Cecchinis artikel gives der en mere nuanceret forståelse af forholdet mellem medieforhold og politisk magt i Italien, og det illustreres hvorledes magten over medierne viste sig meget betydningsfuld i en situation, hvor det eksisterende politiske system og magtapparat brød sammen og et nyt skulle dannes.

Forandringerne i Rusland og de østeuropæiske land har ikke mindst givet anledning til en helt ny udvikling på medieområdet. Udviklingen har samtidig en mere generel interesse, idet den også har karakter af et socialt eksperiment: Man har mulighed for at iagttage, hvordan nye mediestrukturer skabes, når samfund »begynder forfra«. I Karol Jakubowicz's artikel tages der udgangspunkt i det forhold, at de østeuropæiske samfund er ved at gennemgå en proces, hvor medierne løsrives fra staten – en udvikling de vesteuropæiske samfund gennemløb for mange år siden. Udviklingen er imidlertid på ingen måde blot en lineær gentagelse af en tidligere vesteuropæisk udviklingsmodel, men

– som Jakubowicz påpeger i sin teoretisk-analytiske oversigt – kendetegnet ved flere forskellige modgående tendenser og udviklingsmuligheder.

I Andrei Gratchev's artikel om medieudviklingen i de stater, der tidligere udgjorde Sovjetunionen, gives der en belysning af mere konkrete vanskeligheder for udviklingen af en fri og uafhængig presse. Økonomiske og politiske begrænsninger presser ofte nyhedsmedierne til enten at undlade kritik af de nye magthavere eller til at lade sig opkøbe og finansiere af udenlandske medieinteresser.

Økonomisk og politisk afhængighed er imidlertid ikke forbeholdt østeuropæiske medier, men er fortsat et afgørende dilemma i den vesteuropæiske medieudvikling. Med udgangspunkt i en bestemt genres historie, dokumentarfilmen, belyser Ulla Jacobsen hvilke økonomiske vilkår, der før og nu har gjort sig gældende i forskellige europæiske lande, herunder hvilken rolle EU's midler spiller. Hun påviser, at skiftet i finansieringskilder for dokumentarfilmen har medført, at producenterne må tage andre indholds- og formmæssige hensyn end tidligere.

I Preben Sepstrups artikel behandles tv-programstrømme fra udlandet til Danmark. I den offentlige debat er udenlandsk tv's indflydelse på den hjemlige kultur et yndet emne. Denne artikel giver et tiltrængt faktuel og statistisk overblik over såvel udbuddet af udenlandsk produceret tv i Danmark og det faktiske forbrug af dette fordelt på forskellige genrer og kanaler.

Finn Frandsen og Søren Kolstrup tager fat om et aspekt af medieforskningens europæisering: den tyske sociolog Jürgen Habermas' offentlighedsbegreb og dets reception i Danmark i begyndelsen af 1970'erne, i Frankrig i slutningen af 1970'erne og i Storbritannien og USA fra slutningen af 1980'erne. De nationale politiske og forskningsmæssige særtræk har gjort receptionen og udviklingen af offentlighedsbegrebet ganske forskelligartet i de enkelte lande.

Endelig afsluttes dette nummer med en »backpage« artikel uden for temaet. Lennard Højbjerg tager i sin artikel »Audiovisuel formidling« afsæt i det forhold, at næsten alle højere uddannelser på medie- og kommunikationsområdet har fået en formidlingsdel, ofte i form af videoproduktionskurser. Artiklen diskuterer hvorvidt en sådan undervisning kan siges at være forskningsbaseret, og der præsenteres en metode, som gør det muligt at inddrage relevante teorier og begreber om audiovisuelle medier i formidlingsundervisningen.

Stig Hjarvard

Europæisk Kultur – et fantasifoster?

Af Richard Collins

Idette essay tager Richard Collins kritisk fat omkring en af det europæiske samarbejdes nælder: kulturen. I de sidste 10-15 år har integrationsbestrebelserne i EU været præget af en nationalistisk forestilling om snæver sammenhæng mellem kultur og politik. For at skabe et politisk-økonomisk samarbejde i Europa må der derfor udvikles en fælles europæisk kultur, siger fortalere. Ikke mindst på baggrund af erfaringer med pan-europæiske medieprojekter påpeger Richard Collins, at europæernes kultur og mediebrug er mere forskellig end de integrationsivrige bryder sig om. I stedet peger han på en række andre teoretiske bidrag fra bl.a. Habermas og funktionalismen, der i stedet understreger, at europæisk samarbejde kan ske på tværs af kulturforskelle.

Kultur er som bekendt et vanskeligt begreb. Som den engelske teoretiker Raymond Williams sagde, i hvad der må være en af de mest citerede betragtninger om kultur, »Kultur er et af de to eller tre mest komplekse ord i sproget«, (Williams, 1976: 46). Det er svært nok at analysere kulturformer i en enkelt kultur – en sproglig/politisk/social sammenhæng, men det er halsbrækkende hasarderet i en europæisk sammenhæng, hvor de kulturelle erfaringer og forudsætninger er forskellige i hvert af de europæiske lande. Der er få andre emner, hvor et enkelt europæisk lands udtalelser kan være mere problematiske, end når snakken falder på europæiske temaer og udvikling inden for kulturområdet.

Det vil være tydeligt, at jeg har en engelsk indfaldsvinkel. Lige som de fleste andre europæere taler jeg kun få (2 1/2) ud af de 11 officielle unionsprog og kender kun min eget sprogfællesskabs kultur indefra. Nogle vil derfor mene, at denne redegørelse for den kulturpolitiske udvikling i Europa bærer for tydeligt præg af en engelsk særegenhed med hensyn til erfaring og perspektiv. Men det, som kunne være en begrænsning, støtter i virkeligheden mit argument: det er bedre at opfatte den europæiske kultur som pluralistisk. Det er fristende at bandlyse forskelle, når man møder dem, og nogle vil synes, at mine betragtninger om kulturpolitik og min fortolkning af den nyere europæiske kulturhistorie er temmelig »europæisk«. En sådan uoverensstemmelse vil i det mindste på nogle punkter underbygge mit tema, som er, at vi alle har hver vores forestillinger, hver vores værdisæt

og hver vores europæiske kultur. Disse forskelle udpeger ikke nogle som mere og andre som mindre europæiske, snarere gør de os til deltagere i en dialog, hvor vi alle er europæere, men på forskellig måde.

Sprogforskelle

Det er åbenlyst, at engelsk-, portugisisk- og spansktalendes erfaring er anderledes end, de som taler et af de andre officielle sprog i det europæiske fællesskab. Engelsk-, portugisisk- og spansktalende er en del af internationale sprogfællesskaber, hvor størstedelen af deres sprogfæller bor uden for Europa. Derimod er det et overvældende flertal af de dansk-, hollandsk-, finsk-, tysk-, græsk-, italiensk-, og svensktalende, som bor i Europa. Frankrig er et interessant tilfælde, fordi der er flere fransktalende udenfor end i Europa, men de færreste ville gøre indsigelse mod Frankrigs kulturelle hegemoni i »La Francophonie«.

Selvfølgelig er sprog og kultur ikke det samme, det er Frankrig og Quebec; England og Australien; Brasilien og Portugal eksempler på – men de er tydeligvis forbundne, selvom det ikke er helt så tæt som Elie Kedourie, en af de store engelske teoretikere om nationalisme foreslog, da han skrev: »sprog er ikke kun et redskab til rationelle forslag, det er et ydre udtryk af en indre erfaring, resultatet af en bestemt historie, arven fra en specifik tradition« (Kedourie, 1966:62). Alt andet lige er det sandsynligt, at medlemmerne af en enkelt sprog-

enhed lettere kan identificere sig med »et ydre udtryk af en indre erfaring« inden for deres egen sprogenhed, fremfor med nogle fra en anden sprogenhed.

Det internationale samarbejde inden for sproglige enheder, som fx. den fransksprogede TV-kanal TV5; det spanske samproduktionselskab CACI (Conferencia de Autoridades de Ibero-America); det tyske satellit TV DreiSat; vidner alle om dette. Der er bestemt også mange tilfælde af samarbejde på tværs af sproglige grænser som fx. Europarådets Eurimage program; EU's MEDIA program; de europæiske public service stationers ko-produktions-samarbejde; den fransk-tyske kanal ARTE; men mit argument er, at en fælles europæisk kultur og identitet ikke kan tages for givet, og hvis en sådan identitet og kultur eksisterer, så står den ikke alene, men skal ses i sammenhæng med andre kollektive identiteter og kulturer, som ikke er knyttet til det europæiske, de være sig stærkere eller svagere.

Det er et væld af forskellige udtryk for sammenhænge mellem sprog, demografi og kulturel magt i EU, og måden at betragte disse spørgsmål på er afhængig af, hvor man befinder sig inden for dette kraftfelt. De, der ligesom jeg, tilhører en af verdens største sproglige kulturenheder, og som taler et sprog som bliver mere og mere hegemonisk, vil se og erfare tingene anderledes end de – som fx. katalanere, walisere og vendere – hvis sprog ikke har officiel status i Europa. Selvom vi er europæere på forskellig vis, så vil vi dog alle betegne os som europæere.

Vi mangler dog stadig at bestemme hvorvidt, og i så fald hvordan og i hvor høj grad, vores fælles europæiske identitet er opstået omkring fælles kulturelle værdier, og hvorvidt disse værdier er tydeligt europæiske. Binder disse værdier os sammen som europæere og adskiller os fra ikke-europæere? Er det, som svenskere og grækere har til fælles anderledes og stærkere end hvad svenskere og australiere og grækere og amerikanere har til fælles? Diskussionen af europæisk kultur, og i hvor høj grad vi forstår det samme ved begrebet, og i hvor høj grad vi har eller kan have en fælles kultur, som er tydeligt europæisk, befordres ikke af kulturbegrebets proteusagtige karakter. Lad os tage en konkret sag.

Under forhandlingerne forud for GATT-aftalen i 1993 sagde den daværende franske udenrigsminister, Alain Juppe, at de rapskvoter, som blev forhandlet mellem EF og USA havde stor kulturel

værdi for Frankrig. Man kan godt se ideen i hans argumentation. Landbrugssamfund og landbrugslivets beskaffenhed afhænger af markedet for landbrugsprodukter, og ændringer i rapskvoterne har indflydelse på levedygtigheden af en etableret landbrugsøkonomi. Men når kulturbegrebet er brugt så bredt, så virker det som om vi har bevæget os ud på et område, hvor alt er kultur og kulturbegrebet derfor er meningsløst, fordi det ikke sætter os i stand til at skelne imellem tingene.

Måske skulle jeg forlade denne ubehagelige teoretiseren og se på udviklingen af kultur- og kommunikationspolitik i EU. Kultur bliver i vid udstrækning set som afgørende for EUs fremtid, både af økonomiske og politiske årsager. Kultur er økonomisk vigtig som en dynamo for velstand og arbejde. Med en stigende international arbejdsdeling og international handel, så vil nogle lokaliteter specialisere sig i produktionen af nogle forbrugsgoder og andre lokaliteter i andre.

UNESCO vurderede, at i 1986 ville 8% eller 9% af produktionen i verden finde sted i kultur/informationssektoren (UNESCO, 1989: 79-108), hvor EU, Japan og USA ville stå for 87% af verdens produktion i denne sektor, men kun for 70% af den totale produktion i verden. Det er ligeså tydeligt, at kultur/informationssektoren er vigtigere for nogle lokaliteter i EU end andre. Maggiore (1990:45) vurderer, at Storbritannien var ansvarlig for mere end 68% af det europæiske fællesskabs audio-visuelle eksport i 1985. I 1989 havde Financial Times, Englands førende erhvervsavis, en overskrift »Kunst laver bedre penge end køretøjer« (Financial Times, 11.10.1989: 10) og af artiklen fremgik, at den kulturelle sektor stod for 3% af Storbritanniens samlede eksport. På den baggrund er det indlysende, at Storbritannien højst sandsynligt vil have andre økonomiske interesser, hvad kultur angår, end dets kolleger i EU.

Nationalismens kulturopfattelse

Som EU-kommissionens udtalelser minder os om, er kultur også politisk vigtig. I den mest udbredte teori om social sammenhængskraft og politisk legitimitet – nationalismen – (hvad en førende politolog, Ken Minogue, har kaldt for den »førende ideologi i den moderne verden«, (Minogue, 1967:8)) tildeles kulturen stor betydning. Det vil umiddelbart være noget forvirrende at bruge be-

grebet nationalisme, når man anvender en teori om social sammenhængskraft og politisk legitimitet på Europa som en enhed bestående af mange nationer. Men begrebet er på sin plads, eftersom et af de europæiske integrationisters store mål har været at fremme en »endnu tættere union«, foreskrevet i Romtraktaten og gentaget i Maastrichttraktaten ved at opbygge en europæisk nation med EU som denne nations politiske udtryk.

I nationalistiske teorier er en nation sædvanligvis beskrevet som en gruppe mennesker, der har en kollektiv kulturel identitet. Basalt set mener nationalister, at den kollektive kulturelle identitet og den kollektive politiske identitet burde være sammenfaldende. Individets nationale identitet bør være sammenfaldende med statsborgerskabet. Hvis man derfor skal skabe en ægte europæisk union, så skal en fælles europæisk kollektiv kulturel identitet enten findes eller skabes. Det er den holdning som ligger til grund for Jean Monnets hyppigt citerede synspunkt at:

Hvis vi skulle begynde helt forfra med det europæiske fællesskab, mente Jean Monnet, dets skaber, så skulle vi begynde med kulturen. (Citeret i Kommissionen for det europæiske fællesskab, 1984:10)

Monnets synspunkt er blevet taget ind i officiel EU politik. Kommissionen erklærede i en officiel EU-publikation, *Det Europæiske Fællesskab og Kultur* (1988):

Den europæiske Union, som er ved at blive opbygget, kan ikke have økonomiske og sociale målsætninger som sine eneste mål, uanset hvor vigtige disse målsætninger måtte være. Det kræver også en ny form for solidaritet baseret på et tilhørsforhold til den europæiske kultur (Kommissionen for det europæiske fællesskab, 1988: 3)

Det er dog på ingen måde indlysende, at en fælles europæisk kultur eksisterer, og hvis den gør, om den er tilstrækkeligt markant til at adskille de politiske strukturer i den europæiske union fra andre politiske institutioner i og uden for Europas geografiske område. På det seneste har Kommissionen udpeget »kampen mod fattigdom og arbejdsløshed; miljøbeskyttelse; menneskerettigheder; frihed og demokrati; den europæiske kulturs rigdom og mangfoldighed« som værdier der kunne udgøre et fundament for en europæisk identitet (Kommissionen for det europæiske fællesskab, 1993:2). Disse emner kan imidlertid næppe ses som specifikt

europæiske i en sådan grad, at de ikke kan findes i andre samfund.

Den engelske, nu afdøde, forfatter Anthony Burgess fremsatte dette synspunkt i pointeret form på en konference arrangeret af The European Broadcasting Union i 1990. Han sagde:

Jeg har opgivet håbet om at finde en kultur – andet end Barbara Cartland, Batman, Indiana Jones og Coca Cola – som skulle bringe Europa og Asien tættere sammen, så jeg accepterer uden nogen form for fortvivelse et Europa, som kun er forenet i dets underliggende struktur... Hvis vi skal tale om europæisk kultur i ental, så vil vi kun finde den i den tolerante liberalisme, som accepterer de impulser, der ser ud til at være splittende... National kultur har ikke noget at gøre med politisk nationalisme... vi begår en logisk fejl, hvis vi tror at politisk og økonomisk enhed automatisk betyder kulturel enhed. Kultur befinder sig et andet sted. (Burgess, 1990:21)

Forsøg på at definere europæisk kultur ender ofte med at udelukke grupper, som vi ville betegne som europæere ud fra andre kriterier. André Fontaine, Le Mondes redaktør, sagde på et symposium om europæisk kulturel identitet i 1985, betalt af den franske regering at »jeg føler mig mere i Europa, når jeg er i Buenos Aires, end når jeg er i Paris; for i Buenos Aires er der ingen skilte og plakater på engelsk« (SIICE, 1988:96). I 1948 på Haagkonferencen – den grundlæggende begivenhed, hvorfra både Europarådet og den Europæiske Union har deres efterkrigsrødder – blev det præciseret i den kulturelle resolution, at fundamentet for en europæisk enhed skulle »findes i den fælles kristne arv og andre åndelige og kulturelle værdier og en fælles loyalitet overfor de grundlæggende menneskerettigheder, især tanke- og talefrihed« (Anonym, 1949:88). Der er to problemstillinger i dette: for det første de europæere som ikke passer ind i definitionen – navnlig Jøder, Muslimer og ikke-kristne – og for det andet adskiller denne kulturelle definition ikke Europa fra andre ikke-europæiske samfund i f.eks. Nord-, Syd- og Centralamerika.

Faktisk anerkendte Europabevægelsen i 1948 Europas og USA's fælles værdier og søgte kraftigt at integrere USA og Canada i Europas fremtid.

Det er et stort håb, at Hitlers fald vil muliggøre at Tyskland bliver ideologisk genforenet med Fran-

krigs, Englands og USA's kultur. (Europabevægelsen, nd:131)

Det forhold, at Europabevægelsen inkluderede USA i den europæiske kultur, adskilte tydeligt dens opfattelse af Europa og europæisk kultur fra den, der senere blev udviklet i det europæiske fællesskabs regie. Faktisk så anerkendte Europabevægelsens opfattelse af Europa specifikt udvidelsen af Europa ud over Europas geografiske grænser og forbandt europæisk kultur med egenskaber, der ikke var udelukkende europæiske. Som den europæiske kulturs fremtrædende karakteristika udpegede bevægelsen en fælles moral (med et kristent udgangspunkt), en politisk tradition for retssamfund og selvstyre og en fælles om end dårligt defineret symbolsk og intellektuel kultur (hvis hovedtræk var defineret som »de vestlige nationers« opfindelse af videnskaben), (Europabevægelsen, nd:133).

Disse definitioners tolerance reflekterer blandt andet 1940ernes realiteter, dels hvad angår de europæiske imperier, (navnlig Frankrig, Holland og England), og dels (og måske mere vigtigt) de stærke forbindelser med USA som krigstidens alliance, efterkrigstidens besættelse af Tyskland og den begyndende kolde krig havde befæstet. Hvor meget, tingene har ændret sig, kan ses på den skandale, der fulgte i kølvandet på den tale Margaret Thatcher holdt (Thatcher, 1988) som premierminister på College de L'Europe i Brügge, hvor hun stort set sagde det samme.

I modsætning til 1948 er hovedtemaet i den europæiske kulturdebat beskyttelse af den europæiske identitet – hvad det så er – mod udefrakommende indflydelse, sådan som vi så det i de heftige debatter om, hvorvidt den audio-visuelle sektor skulle med i GATT. Der er ingen tvivl om, at det europæiske fællesskabs holdning på dette punkt i meget høj grad var franskmændenes fortjeneste; de forsøgte med held at begrænse distributionen af audio-visuelle materialer, som ikke var af europæisk oprindelse. Ikke desto mindre sagde Etienne Gilson, fra Academie Francaise, på Haagkonferencen, at Europa var åben for kulturel indflydelse udefra, og at Frankrig bød denne åbenhed velkommen:

Den franske delegation var dog besluttet på ikke at tillade, at en europæisk kulturel organisation skulle være arnestedet for en ny kulturel nationalisme. De ønskede ikke at udtænke en ny kultur,

som var god i kraft af, at den var europæisk; tværtimod ønskede de, at kultur blev kaldt europæisk, fordi den var god. Europæisk kulturs egenart lå i dens modtagelighed over for udefra kommende påvirkninger (citeret i anonym, 1949:86)

Begrebet europæisk kultur er således ikke uproblematisk. Men de, som Burgess mener begår en logisk fejl, vinder stadig mere indpas i EU. Og Unionstraktaten af 1992 gav for første gang i nogen af de traktater, som har styret udviklingen af EF nu EU, Kommissionen beføjelser på det kulturelle område. Det fremgår bl.a. af traktatens artikel 128.

Det er ikke kun værd at lægge mærke til artikel 128's eksistens, som indikerer øget magt til Kommissionen på det kulturelle område, men også hvordan Kommissionens udøvelse af magt er stærkt begrænset ifølge artikel 128. Handling i forlængelse af artikel 128 kræver medlemslandenes enstemmige støtte og, som vi ved, er medlemslandene ikke enige om, i hvor høj grad det europæiske fællesskab skal deltage aktivt på kulturområdet. Danmark og England har sat sig voldsomt imod øget magt til Kommissionen på kulturområdet, fordi »kulturpolitik udelukkende burde være et nationalt anliggende« (Europaparlamentet, 1989:14), og på trods af indføjelsen af artikel 128 i Unionsstraktaten har de været i stand til at værne om det enkelte medlemslands mulighed for at stoppe kulturelle initiativer i den europæiske union. De er ofte blevet støttet af Tyskland, hvis interesser dels har været at beskytte Bundesländernes kulturelle kompetence, som den er defineret i den tyske grundlov, og dels at begrænse stigninger i Kommissionens budget, hvortil Tyskland er den største nettobidragyder.

Europæisk mediepolitik

Der er ikke noget område, hvor konflikterne om de europæiske politiske institutioners rolle for udviklingen af europæiske kultur har været mere fremtrædende, end inden for mediepolitikken. Europaparlamentet har således erklæret:

Europæisk mediepolitik er en prøvesten for en vurdering af, hvorvidt medlemslandene og de offentlige radio- og TV-virksomheder er villige til at tage europæisk enhed alvorligt og indføre en fælles mediepolitik. (Europaparlamentet, 1985:35)

Inden for radio- og TV-virksomhed og den audio-visuelle sektor har der været nogle bemærkelses-

værdige initiativer i de sidste 10 år, som i sammenhæng med omfattende teknologiske forandringer har ændret Europas kulturelle billede. I 1982 reagerede de to største pan-europæiske politiske institutioner, Europarådet og det europæiske fællesskab, på en fundamental forandring i en central kulturteknologi: dvs. da satellit-TV blev taget i brug i Vesteuropa. I 1982 begyndte den første pan-europæiske satellit-TV virksomhed, den kommercielle Sky Channel og EBU's public service kanal Eurikon.

Europæisk radio- og TV-virksomhed blev reorganiseret som følge af de ændringer satellit-TV førte med sig og af Europarådets og EFs reguleringsinitiativer. Det var en helt gennemgribende forandring: på bare 10 år oplevede Vesteuropa et skift, hvor public service radio- og TV-virksomheder gik fra at have næsten fuldstændigt nationalt monopol til at være reduceret til et mindretal, der til stadighed må være rede til at slås. Som Patricia Hodgson, chef for BBCs politik og planlægning, sagde i 1992: »for 10 år siden var der kun 4 kommercielle TV-stationer i hele Europa, nu er der 58«. (Hodgson, 1992: vii). Beregninger forudser, at antallet af kommercielle europæiske satellit-TV kanaler er steget til 217 i 1996.

I 1982, året hvor satellit-TV begyndte i Europa, vedtog Europaparlamentet Hahnrapporten om radio- og TV-virksomhed i EF (Europaparlamentet, 1982) og vedtog den relaterede Hahnresolution (Europaparlamentet, 1982a). Europarådet vedtog en resolution om ytrings- og informationsfrihed og etablerede en styringskomité for massemedier. De to pan-europæiske institutioner reagerede forskelligt. Europarådet søgte at udvide og bevare informationsfriheden, sådan som den er garanteret i den europæiske menneskerettighedserklæring. Rådet var bange for, at bevægelsen for en »New World Information and Communication Order« (NWI-CO) i UNESCO ville ende med, at man i Europa vedtog en doktrin om »forudgående samtykke«, hvor europæiske borgere kun kunne modtage TV-udsendelser uden for landets grænser lovligt, hvis deres regeringer gav forudgående samtykke. Derimod vurderede Europaparlamentet, at satellit-TV både var en mulighed for at skabe den fælles europæiske kollektive identitet, som unionstilhængere eftertragtede, og kunne være en trussel om, at den europæiske kulturelle identitet ville blive undergravet af yderligere tilstrømning af TV-programmer produceret uden for det europæiske fællesskab.

Det er yderst vanskeligt at følge den snørklede vej, som Europarådets og EFs audiovisuelle politikker har taget, (men se Collins, 1994 for en fuld redegørelse). Ikke desto mindre høstede pan-europæisk satellit-TV nogle erfaringer i begyndelsen af 1980'erne af relevans for vores diskussion (jvf. Hjarvard, 1991 og Collins, 1993). Hverken EBU's public service kanaler – Eurikon og Europa – eller de pan-europæiske kommercielle kanaler, ikke mindst Sky Channel, fik nogen succes. Man opdagede, at europæiske TV-seeres smag og interesser – kultur – var så forskellige, at det var umuligt at lave et fælles europæisk TV-program, som publikum ville se fremfor de nationale alternativer. Disse forskelle var tydelige i Pierre Souchons resultater af en undersøgelse han foretog for Assises de l'audiovisuel:

I Frankrig har film, der bliver vist 20:30 det største seertal. I Forbundsrepublikken Tyskland (BRD) og Storbritannien er TV-serier meget populære. I Italien er sport og shows meget set; de kommer ind på en anden plads i BRD og rangerer lidt lavere i England. I BRD har quizzer og konkurrencer mange seere (Assises, 1989:90)

Desuden fandt Souchon ud af, at der blev set mærkbart færre informationsprogrammer i Holland, Spanien og England end i Belgien, Frankrig og Sverige, (hhv. 8%, 8% og 10% og hhv. 18%, 18% og 20%) (Assises, 1989: 88)

Undersøgelser foretaget af EU-Kommissionen har også vist slående forskelle i TV-brugen hos borgerne i de respektive lande: der er en markant større procentdel af seerne som dagligt ser nyheder på TV i Tyskland (77%), Holland (77%), Irland (76%), Italien (76%), Luxembourg (75%) og England (75%), end der er i Portugal (53%), Frankrig (58%), Belgien (60%), Danmark (60%), Grækenland (63%) og Spanien (64%).

Og ikke alene ser de europæiske seere forskellige programmer, de ser dem også på forskellige tidspunkter. Mediebrug varierer således meget fra land til land. Souchon konstaterede, at seere i de forskellige europæiske lande så TV på forskellige tidspunkter. I England og Spanien bliver der set meget TV i dagtimerne. I andre europæiske lande, hvor TV-sening »er koncentreret til bestemte perioder af døgnet«, er dette imidlertid ikke tilfældet. I de fleste lande falder prime time mellem 19:30 og 22:00, men i Spanien er toppen af prime time mellem 22:30 og 23:30 (Assises, 1989:83). Det er ikke bare tidspunktet for prime time, som er for-

skelligt i de forskellige europæiske lande, det er også tolerancetærsklen over for vold – engelsk TV bliver f.eks. ofte betragtet som værende for voldeligt af hollandske seere. Når det gælder seksuelle handlinger og seksuel forskellighed er det engelske og irske seere, eller i hvert fald engelske og irske myndigheder som notorisk bliver betragtet som snerpede af de øvrige medlemslande. Som forskningslederen på engelsk TV's tilsynsmyndighed – ITC – sagde:

Det er tydeligt, at det mønster, der tegner sig i ændringen i mængden og udbredelsen af TV-sening i de forskellige europæiske lande, er varieret og komplekst. Det er ikke alle de europæiske hjemmepublikummer, især ikke i Vesten, som har udvist den samme interesse for introduktionen af de nye TV-kanaler, som er blevet tilgængelige via kabelsystemer eller direkte udsendelser via satellit. Selv med den øgede internationalisering af TV-systemer er der derfor ikke opstået nogen overvældende fællesnævner for TV-brug (Gunter, 1991: 20)

Håbet om, at TV ville være et effektivt middel til at bringe Europa sammen er indtil videre ikke gået i opfyldelse. Europæiske seeres opførsel er for forskellig til, at pan-europæiske TV-stationer kan trives, og der har endnu ikke været et programkoncept, der med større succes har appelleret bredt til alle europæiske seere. Måske lige bortset fra amerikansk TV. Guillaume Cheneviere, den nuværende generaldirektør for Television Suisse Romande, vedkendte, at europæiske seere ikke nødvendigvis synes, at europæiske programmer er interessante. Han refererede til sin egen erfaring som TV-programplanlægger i Schweiz.

Det var min tanke at lave en *à la carte* programflade, hvor seerne kunne vælge en serie hver uge fra et udvalg på ca. 50 genudsendelser af franske, engelske og amerikanske produktioner. Ikke alene var de amerikanske serier sikre vindere blandt seerne, serierne havde også betydeligt højere seertal i løbet af sommeren, sammenlignet med de tal vi havde registreret for tilsvarende produktioner i løbet af året. Jeg blev nødt til at indse, at vores seere foretrak amerikanske produktioner, og at problemet ikke var at påtvinge dem et europæisk produkt, men at gøre det konkurrencedygtigt. (Cheneviere, 1990:18)

Cheneviere (Cheneviere, 1990:17) tilkendegav også med et glimt i øjet, hvor besværligt det var at få de europæiske ko-produktioner til at lykkes: »Vi

schweizere har 700 års fredelig og harmonisk sam eksistens med forskellige kulturer bag os. Hvor mange TV-programmer er der blevet ko-produceret mellem de 3 sproglige regioner af landet i løbet af alle disse år? Ikke et eneste vellykket program«.

Det lader til at være dårlige nyheder for de europæiske unionister, at der er så store problemer med at etablere en vellykket pan-europæisk TV-station og pan-europæiske ko-producerede TV-programmer. På trods af fejlslåede ko-produktionsinitiativer i de sidste 10 år, er det sandsynligt, at EU-ressourcer fortsat vil blive kanaliseret til initiativer om pan-europæisk radio- og TV-virksomhed – i dette tilfælde Euronews kanalen – fordi ifølge nationalist-doktrinen kan en fælles politik ikke være helstøbt og retsmæssig uden en fælles kultur. Når målet – en europæisk union – er så stærkt et ønske, så må midlet findes. Da der hersker stor enighed om TV-mediets indflydelse, mener mange, at TV er et afgørende middel til at nå dette mål.

Modgående perspektiver

De nationalistiske ideer er dog ikke de eneste som giver et grundlag til at konstruere en politisk union. Heldigvis er Habermas og andre for nyligt begyndt at beskæftige sig med de vanskelige problemer Europa går i møde, hvis Europa fortsætter med at vælge politiske løsninger, som er funderede i den nationalistiske ætiologi om sammenhæng mellem politik og kultur. Habermas har udpeget »3 historiske bevægelser i vores samtidige periode... som berører forholdet mellem statsborgerskab og national identitet« (Habermas, 1992:1). Et forhold, som Habermas ganske rigtigt ser, som skærper »konflikten mellem de universelle principper i konstitutionelle demokratier på den ene side og de enkelte samfunds partikulære krav på at bevare integriteten af deres *vanemæssige* (Habermas' fremhævelse) levemåde på den anden side« (ibid). Hvis menneskerettighederne skal realiseres under de forhold, der er i dagens Europa, så kan det ikke gøres ud fra en traditionel nationalistisk opfattelse af sammenhæng mellem politik og kultur.

Schweiz's tilfælde er lærerigt. Som Cheneviere skriver, så har der ikke været nogen vellykkede ko-producerede TV-programmer i Schweiz. En af de meget få empiriske undersøgelser af TVs indflydelse på den kollektive identitet blev foretaget i Schweiz af Anna Melich. Hendes undersøgelse

Identite nationale et Media Contemporains (Melich, 1990) er en særlig interessant udfordring af både den nationalistiske doktrin og af forudsætningen om, at TV har en stor indflydelse på TV-seernes kollektive identitet. Melich forholder sig skeptisk til ideen om, at internationaliseringen af TV skulle svække den nationale identitet og afslutter sin klare og omfattende diskussion af TV og national identitet i Schweiz med ordene: »Efter vor opfattelse truer de nye medier hverken regionernes særegenheder eller mangfoldighed i Schweiz« (Melich, 1990:130). Hendes konklusioner er særligt interessante, fordi hun er ledende administrator ved EU-kommissionen.

Men hvis kultur ikke kan binde os sammen i den europæiske union, betyder det så, at unionen i sig selv er fortabt og vi er dømt til altid at leve i et »Europe des patries«? Ikke nødvendigvis, for hverken EF eller Europarådet udviklede sig i starten ud fra nationalistiske ideer. Spørgsmålet om en europæisk kulturel identitet og europæisk kulturpolitik blev bestemt diskuteret på Haagkonferencen i 1948, men det var ikke konferencens store tema; og den form for europæisk integration, som faktisk blev udviklet af Jean Monnet, og som EU af i dag står i historisk gæld til, havde i sit inderste væsen ingen kulturel dimension. Det spirende europæisk fællesskab udviklede sig ud fra funktionalistiske principper, i stedet for at være baseret på en nationalistisk model, som lagde vægt på kollektive kulturelle normer. Funktionalismes grundlægger, rumæneren David Mitrany, udviklede sin teori (eller hvad han beskedent beskrev som en afdækning og afklaring af »tingenes sammenhæng« (Mitrany, 1975:17)), som en reaktion på det, han så som nationalismes fordærv; en doktrin som han karakteriserede som »en nådesløs politisk vægt på ensartethed« (Mitrany, 1975:143). En af Mitrany's tilhængere beskrev de vigtigste principper i funktionalismes således:

at mennesket kan afvænes fra loyalitet overfor nationalstaten ved at erfare et frugtbart internationalt samarbejde; at hvis international organisering bliver arrangeret i overensstemmelse med de krav, der er til opgaven, så kunne individet få en samfundsmæssig belønning, der var højere end den det er muligt at få fra staten; at den samfundsmæssige belønning ville være større, hvis organiseringen fungerede på tværs af landegrænser, hvor det var nødvendigt... Individet og organisationer ville begynde at forstå goderne ved samarbejde

og ville i stadig større grad blive involverede i en international samarbejdsmoral og skabe gensidig afhængighed... fra en spæd start, i professor Mitrany's øjne, kunne den funktionalistiske tilgang på et tidspunkt flette de nationale regeringer sammen i et tæt netværk af gensidige samarbejdsforetagender. Desuden ville en vigtig del af de nationale regeringers autoritet – borgernes loyalitet – være svækket som konsekvens af udviklingen på det folkelige plan af et socio-psykologisk fællesskab, som lægger vægt på overordnede samarbejdsmaal, som alligevel ikke udgør nogen synlig trussel imod grupper og individet eksisterende kulturelle tilhørsforhold (Taylor i Mitrany, 1975).

Dannelsen af præcist sådan et »tæt netværk af gensidige samarbejdsforetagender« lykkedes for Jean Monnet, det europæiske fællesskabs »fader«, og har dannet fundamentet for det europæiske fællesskab. Den praksis, som Taylor beskriver, forudsætter imidlertid adskillelse fremfor overensstemmelse mellem kultur og politiske strukturer, i modsætning til hvad der sædvanligvis er en betingelse i nationalismen. Denne praksis er ganske forskellig fra de nationalistiske strukturer og overbevisninger, som har gennemsyret den politiske »europæisering« af TV, og som nu helt forkert tilskrives Monnet. Han citeres sædvanligvis af de, der foreslår en europæisk union af klassisk nationalistisk tilsnit – en union som udmærker sig ved en fælles europæisk kultur.

Monnet havde en meget funktionalistisk holdning, sådan som det tydeligt ses i hans erindringer (Monnet, 1978), og som Mitrany glædesstrålende opdagede, da han citerede Altiero Spinellis kobling af hans og Monnets navne: »Mitrany, som blev funktionalismens teoretiker. I løbet af krigsårene udviklede Jean Monnet ideen om at anvende den funktionalistiske tilgang på kul- og stålindustriene, og det var derfra, at den Europæiske Kul- og Stålunion opstod, det første... eksempel på en funktionel overnational autoritet« (citeret i Mitrany, 1975:75). Selvom den udtalelse, der oftest hæftes på Monnet er citatet »Hvis vi skulle begynde helt forfra med det europæiske fællesskab, så skulle vi begynde med kulturen« (Kommissionen for det europæiske fællesskab, 1984:10) var Monnet temmelig ringeagtende overfor efterstræbelsen af fantasifosteret af en fælles europæisk kultur og identitet. Faktisk sagde han: »Mens 55 lande mødtes i Lomé eller Bruxelles for at finde deres fælles interesser, så havde vores diplomater endeløse diskus-

sioner om en 'europæisk identitet'« (Monnet, 1978:499).

Pan-europæisk TVs omfattende fiasko og dets demonstration af, at det at finde og operationalisere en fælles europæisk kultur i det vigtigste af massemedierne er, om ikke umuligt, så et uløst problem; det lader til, at det princip, som den europæiske union er bygget på, ikke kan være kultur. Når man tager i betragtning, at de europæiske befolkninger er forskelligartede, at den europæiske union over en magnetisk tiltrækning på indvandrere med forskellige sprog, religioner og kulturer, at udvidelsen af antallet af medlemslande sandsynligvis kommer til at inkludere »Visegrad«-staterne (Tjekkiet, Slovakiet, Ungarn og Polen), måske EUs første islamiske medlemsland – Tyrkiet, måske østeuropæiske ortodokse medlemmer såsom Bulgarien og endog Rusland, så ser en europæisk union baseret på et nationalistisk dogme om en fælles europæisk kultur mindre lovende ud end en union, som er baseret på den funktionalistiske doktrin, som Monnet har undersøgt og efterprøvet. Kultur er sikkert mindre væsentligt i denne sammenhæng end nationalister og fortalere for et omfattende EU-kulturprogram bryder sig om at erkende.

En tidligere version af denne artikel blev holdt som foredrag ved Erasmus European Cultural Infrastructures Conference i Barcelona 1994. Forfatteren takker Stig Hjarvard for hans kommentarer og for at henlede opmærksomheden på Habermas' nylige refleksioner over forholdet mellem kultur og statsborgerskab.

Litteratur

- Anonymous (1949) *Europe Unites. The Hague Congress and After*. Hollis and Carter. London.
- Assises europeennes de l'audiovisuel. Projet Eureka audiovisuel (1989) Ministère des affaires étrangères, République Française and Commission of the European Communities. Paris.
- Burgess, A (1990) European Culture: does it exist? in *European Broadcasting Union Review*. Programmes Administration Law. V XLI N 2 March. p 17-21
- Burgess, M (1989) *Federalism and European Union*. Routledge. London.
- Cheneviere, G (1990) The Europe Co-production association is five years old. Towards a European TV drama industry. in *European Broadcasting Union Review*. Programmes Administration Law. V XLI N 6 November. p 17-20.
- Collins, R (1993) Public Service Broadcasting by Satellite in Europe. Eurikon and Europa. in *Screen*. V 34 N 2 p 162-175.
- Collins, R (1994) *Broadcasting and Audio-visual Policy in the European Single Market*. John Libbey. London.
- Commission of the European Communities (1984) *Towards a European Television Policy*. European File 19/84. Commission of the European Communities. Brussels.
- Commission of the European Communities (1988) *The European Community and Culture*. European File 10/88. May. Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg.
- Commission of the European Communities (1991) *Public Opinion in the European Community*. Eurobarometer N 35. June. Brussels.
- Commission of the European Communities (1993) *Reflection on Information and Communication Policy of the European Community*. Report of the Group of Experts chaired by Mr Willy De Clerq Member of the European Parliament. RP 1051 93.
- CSO (Central Statistical Office) (1992) *Overseas Transactions of the Film and TV Industry (1991)*. CSO. Newport.
- European Movement (ND (1950)) *The European Movement and the Council of Europe*. Hutchinson. London.
- European Parliament (1982) *Report on Radio and Television Broadcasting in the European Community* on behalf of the Committee on Youth, Culture, Education, Information and Sport. (The Hahn Report). Document 1-1013/81. 23.2.1982. PE 73.271/fin.
- European Parliament (1982a) *Resolution on Radio and Television Broadcasting in the European Community*. (The Hahn Resolution). OJ C 87 5.4.82 p 110-112.
- European Parliament (1985) *Report on a framework for European media policy especially on the establishment of a common market for broadcasting, especially by satellite and cable* on behalf of the Committee on Youth, Culture, Education, Information and Sport, (Second Hahn Report) PE Document A2-75/1985.
- European Parliament (1989) *Report on the European Film and Television Industry*. (the de Vries report) 09.01.1989. PE Document A2-0347/88.
- Gunter, B (1991) *The Television Audience in Europe*. ITC Research Paper. London. Independent Television Commission.
- Habermas, J (1992) Citizenship and National Identity: Some Reflections on the Future of Europe. in *Praxis International* V 12 N 1 April p 1-19.
- Hallstein, W (1972) *Europe in the Making*. Allen and Unwin. London.
- Hjarvard, S (1991) Pan European Television News. Towards a European Political Public Sphere? Paper at the Fourth International Television Studies Conference London 1991. (Revised version published in Drummond, P, R Paterson and J Willis eds. (1993) *National Identity and Europe*. British Film Institute. London).
- Hodgson, P (1992) Foreword. in T Congdon et al. *Paying for Broadcasting. The Handbook*. Routledge. London.
- Kedourie, E (1966) *Nationalism*. Hutchinson. London.
- Maggiore, M (1990) *Audiovisual Production in the Single*

- Market*. Commission of the European Communities. Luxembourg.
- Melich, A (1990) *Identite Nationale et Media Contemporains*. Editions Loisirs et Pedagogie. Lausanne.
- Minogue, K (1967) *Nationalism*. Methuen. London.
- Mitrany, D (1975) *The Functional Theory of Politics*. Martin Robertson. London.
- Monnet, J (1978) *Memoirs*. Collins. London.
- SIICE (Symposium international sur l'identite culturelle europeenne) (1988) *Europe sans rivage*. Albin Michel. Paris.
- Thatcher, M (1988) *On Europe*. Speech given on 20.9.1988 at the College de l'Europe. Bruges.
- UNESCO (1989) *World Communication Report*. UNESCO. Paris.
- Williams, R (1976) *Keywords*. Fontana. London.
- Richard Collins er medieforsker ved Department of Social Psychology ved London School of Economics and Political Science.